

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВА НА НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ

В статті охарактеризовано наукове відкриття, як об'єкт інтелектуальної власності, отражені ознаки наукового відкриття, проаналізовано його місце серед інших об'єктів інтелектуальної власності.

SOME ASPECTS CONCERNING DETERMINATION OF CONCEPT OF THE LAW TO THE DISCOVERY

In the clause the discovery as an intellectual property plant, discovery signs are mirrored is described, its place among other plants of intellectual property is analysed.

Поняття «відкриття» є таким, що застосовується у багатьох значеннях і має різне тлумачення. Наприклад, великі географічні відкриття, відкриття корисних копалин або, навіть, відкриття якихось нових засобів виробництва.

Дослідженню питання наукового відкриття, його ознак і визначення його місця серед інших об'єктів інтелектуальної власності були у свій час присвячені численні наукові праці багатьох вчених і науковців, правників, як вітчизняних так і зарубіжних. Найбільший імпульс щодо належного визнання наукового відкриття отримало саме за часів колишнього Радянського Союзу, де існував інститут експертизи і реєстрації наукових відкриттів. Але цей період не був тривалим і на сучасному етапі ця проблема залишається невирішеною. Оскільки законодавець чітко визнав необхідність належного визнання наукового відкриття об'єктом інтелектуальної власності і надання йому відповідної правової охорони, доцільно зупинитися на послідовному визначенні цього об'єкта, його ознак і місця в системі правової охорони інтелектуальної власності України.

Отже, поняття «об'єкт» має багато різних тлумачень у різноманітних галузях людської життєдіяльності і, по суті, є важливою категорією для будь-якої науки в цілому.

Для визначення необхідних понять і категорій дисертантом був застосований метод дедукції. Методом дедукції визнається спосіб міркування від загального до конкретного, від загальних положень до конкретних висновків. Загальною формою дедукції є силізм, суть якого створює загальне положення, а висновки – відповідне конкретне судження [1, с. 126].

Таким чином, відповідно до поставлених завдань маємо від загальних понять перейти до конкретних визначень і окреслити їх за допомогою наявного у нас матеріалу.

Спочатку визначимо поняття «об'єкту» як загальнофілософської категорії, для визначення загальної природи цього явища, далі розкриємо правові ознаки наукового відкриття.

У філософії термін «об'єкт» головним чином використовується для характеристики співвідношення матерії та свідомості. Енциклопедичні видання представляють об'єкт в якості зовнішнього предмету, предмету свідомості і діяльності суб'єкта. При аналізі поняття «об'єкт» на філософському рівні воно розглядається як частина матеріального та духовного світу, на яку спрямована пізнавальна та перетворювальна діяльність суб'єкта [2, с. 21]. Суб'єкту протиставляється об'єкт як предмет свідомої діяльності. Суб'єкт це той, хто може мислити, пізнавати і діяти, на відміну від об'єкта, на який спрямовані думки і дії. Водночас вказується на взаємозв'язок і взаємодію суб'єкта і об'єкта, основою якої є об'єкт. Тобто об'єкт це те, на що спрямована пізнавальна та інша діяльність. Отже, об'єктом буде зовнішній світ, який існує поза нами та незалежно від нашої свідомості і який є предметом пізнання.

Отже, чинником, притаманним поняттю «об'єкт» буде діяльність, яка на нього спрямована, діяльність щодо пізнання його особливостей та істотних рис.

Як відзначалось вище, у філософській науці об'єкт це те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника. Об'єкт права теж пізнається, але на відміну від об'єкта філософського він сам може приводити до відповідних змін в оточуючому, об'єктивному світі. На відміну від об'єкта у філософії, об'єкт права виконує мобільну, активну роль.

Цивільний кодекс України визначив наукове відкриття як об'єкт, який потребує належного визнання і надійної правової охорони. Глава 38 Цивільного кодексу України має назву «Право інтелектуальної власності на наукове відкриття». Огляд цієї глави вказує, що законодавець присвятив праву на наукове відкриття дві статті і зазначив, що відносини, які виникають стосовно права на наукове відкриття, мають охоронятися в порядку встановленому законом [3]. Порівняно з главами і статтями, присвяченими іншим об'єктам інтелектуальної власності це небагато, але сам факт визнання наукового відкриття на державному рівні в якості відповідного об'єкта права має важливе значення і для вдосконалення відносин, які виникають у цій сфері, і для подальшого вивчення цього об'єкта.

Однозначного тлумачення поняття «наукове відкриття» в енциклопедіях і довідниках світу немає, хоч взагалі під відкриттям розуміється нова істина, встановлена в процесі дослідження. Нерідко, як відзначалося вище, у поняття «відкриття» вкладається надто широкий зміст, який полягає в тому, що він охоплює собою як нові наукові знання, так і конкретне вирішення практичних задач.

Частіше поняття відкриття пов'язується лише з результатами наукових теоретичних досліджень, не обмежених будь-якою визначеною сферою знань. В ряді країн визначення поняття «наукове відкриття» ґрунтується на діалектичному розумінні, що відображає закономірності цього руху. В країнах Західної Європи існує розуміння поняття «відкриття», яке часто кваліфікується як «наукова ідея» або ототожнюється з поняттям винаходу. Обмежуючи охорону наукових відкриттів галуззю природничих і технічних наук, у п. 10 «Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» в редакції 1973 р. [4, с.15-18], відкриттям вважалось «встановлення невідомих раніше, об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень пізнання».

Передбачена Положенням правова охорона не розповсюджувалась на геологічні відкриття родовищ корисних копалин, а також на археологічні і географічні відкриття, тобто на відкриття, які мають характер експедиційних знахідок. Ця охорона не розповсюджувалась і на відкриття в галузі суспільних наук. Поняття «відкриття» і «винахід» чітко розмежовані. Якщо винахід – це технічне вирішення задачі, в результаті якого створюються нові прилади, способи, речовини, то відкриття встановлює раніше невідомі явища, властивості і закономірності тих чи інших об'єктів матеріального світу (природи).

Теперішнє визначення наукового відкриття у Цивільному кодексі України відповідає вимогам, які застосовуються до визначення наукового відкриття і концептуально наближено до вищенаведеного. Згідно зі ст. 457 ЦК України науковим відкриттям визнається встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Ст. 420 ЦК України відзначено, що наукове відкриття – це такий самий об'єкт інтелектуальної власності, як і інші, нею відзначені [3, с. 142]. Отже, маємо визначити, які саме правові риси властиві науковому відкриттю.

Наукове відкриття це фундаментальний, творчий результат науково-пізнавальної діяльності, це результат інтелектуальної діяльності, у якому знаходить своє відображення науковий аналіз, а також індивідуальні риси вченого – автора відкриття. Творча діяльність вченого, як зазначив В. Я. Юнас, полягає у створенні за допомогою аналізу і синтезу нових понять, які більше або менше відображують реальність [5, с. 34]. Це, звичайно відноситься і до творчості особи, яка створює наукове відкриття. І особливістю у цьому випадку є те, що творча діяльність цієї особи спрямована на створення такого наукового положення, яке б охоплювало раніше невідомі світовій науці закономірності, властивості і явища матеріального світу. Саме творчим характером відкриття обумовлений його

зв'язок з особою, яка створила відкриття, що знаходить своє відображення у відповідних правах автора – праві на авторство, праві на пріоритет тощо [6, с. 36]. Саме за наявності ознаки творчості можливо вирішувати питання про співавторство, відмежовувати його від суто технічного співробітництва.

Не будь-яка діяльність пізнавального характеру приводить до створення наукового відкриття. Наприклад, вивчення монографічних наукових видань відповідно до обраної теми приводить до пізнання, вивчення і переробки необхідного матеріалу, але це не свідчить про відкриття чогось нового. Тобто створення відкриття можливо лише завдяки творчій діяльності, яка має відрізнитись новизною отриманих результатів. Відкриття має представляти собою такий творчий, фундаментальний результат, який до вираження його в об'єктивній формі був невідомий у світі, тобто мати новизну. Наукове відкриття, це значний крок вперед, стрибок всіх відомих досягнень світової науки. Більш детально ознака світової новизни буде розглянута нижче.

Пізнавальна, творча діяльність будь-якої особи може приводити до створення чогось нового, наприклад розташування наукового матеріалу, який вона має, у новий спосіб; тобто так, що в результаті такого розташування або форми викладення з'являється щось нове. Але, навіть незважаючи на такий новий спосіб, цей науковий матеріал або роботу не можна вважати науковим відкриттям, оскільки вони носять суто загальний характер, їм бракує важливих ознак. Наукове відкриття з'являється тільки тоді, коли в результаті зазначеної пізнавальної діяльності встановлюються або виявляються об'єктивні закономірності, які властиві реальній дійсності [6, с. 43-45]. Встановлення наукового відкриття - це складний, фундаментальний, багатостадійний процес, протягом якого, в ході довготривалих експериментальних і теоретичних досліджень автор відкриття доходить до висновку про можливість визнання власного отриманого результату відкриттям. Це особливий об'єкт інтелектуальної власності, який дає всебічне і глибоке нове пізнання того чи іншого явища, властивості або закономірності матеріального світу.

Про встановлення наукового відкриття має свідчити той факт, що воно є не простим науковим фактом, а істотним науковим положенням. Тобто автором відкриття має бути представлено теоретичне або експериментальне підтвердження вірогідності відкриття. При цьому не мають значення шляхи, за допомогою яких автор відкриття його створив – теоретичні, прогнозовані або експериментальні – воно залишається науковим у разі, якщо його автором надається його відповідне справедливе обґрунтування і підтвердження. Для підтвердження положення, яке заявляється в якості відкриття, автор має пояснити, яким чином ним був встановлений один із об'єктів наукового відкриття – закономірність, властивість або явище матеріального світу.

Виходячи з вищенаведеного зазначимо, що науковому відкриттю як об'єкту інтелектуальної власності властиві такі риси:

- а) наукове відкриття це результат творчої, інтелектуальної, науково-пізнавальної діяльності;
- б) наукове відкриття має відрізнитись новизною отриманих результатів і мати вираження в об'єктивній формі;
- в) науковий, фундаментальний результат має полягати саме у встановленні і виявленні невідомих раніше об'єктивних закономірностей, властивостей або явищ матеріального світу;
- г) наукове відкриття має бути відповідним чином пояснено.

Особливість наукового відкриття також полягає в тому, що науковці проводять над його встановленням не один десяток років. Експериментальні і наукові дослідження, в процесі яких воно встановлюється, потребують постійної уваги і вдосконалення на працюваних розробок. Ось як, наприклад, характеризує процес створення наукового відкриття автор відкриття, відомий вчений-фізіолог, російський академік О.Д. Ноздрач'ов: «3 80-х років ми спокійно, повільно і поступово займалися вивченням шкірних рецепторів... Я давно і постійно проводив ці дослідження спільно з колективом лабораторії» [7]. Вченому знадобилось близько двадцяти років для того, щоб здійснити

свої дослідження і отримати відповідний науковий результат на рівні наукового відкриття. Очевидно, що авторами наукових відкриттів може бути категорія дослідників, яка дивиться на речі певним чином. Це не просто творчі люди, це люди з неординарним мисленням. Вони можуть побачити те, повз чого у своїх дослідженнях проходить багато інших вчених.

Наукове відкриття це такий об'єкт інтелектуальної власності, який в силу його надзвичайної цінності для суспільства не визнається об'єктом будь-якого виключного права. Йдеться про моральне заохочення авторів наукових відкриттів і видачу диплома на нього. Саме в силу цієї специфіки вирішення питання правової охорони наукових відкриттів деякий час було утрудненим. Закони України в сфері інтелектуальної власності, які стосуються регулювання найбільш комплексних і важливих її галузей, наприклад, Закон України «Про винаходи і корисні моделі», Закон України «Про промислові зразки» – визначають право інтелектуальної власності на відповідні об'єкти. Наприклад, п. 4 ст. 6 Закону України «Про винаходи і корисні моделі» зазначено, що «пріоритет, авторство і право власності на винахід...корисну модель засвідчуються патентом». П. 5 ст. 5 Закону України «Про промислові зразки» також визначив відповідне право власності на цей об'єкт. Отже, на результати інтелектуальної, творчої діяльності виникають відповідні права, які підтверджуються тим чи іншим охоронним документом – патентом, свідоцтвом тощо [8]. На наукове відкриття в силу його специфіки, виключного права не виникає.

Таким чином, вищенаведене свідчить про те, що наукове відкриття є унікальним за своєю сутністю об'єктом інтелектуальної власності, який є результатом здійснення тривалих наукових фундаментальних досліджень. Наукове відкриття посідає самостійне місце серед інших об'єктів інтелектуальної власності і не входить до сфери дії авторського або патентного права України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Краткая философская энциклопедия / Ред.-составители Е.Ф. Губский, П.В. Кораблев] и др. – М. : Изд. Группа «Прогресс», 1994. – 576 с.
2. Сычев Н.И. Объективное и субъективное в научном познании / Н.И. Сычев. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та, 1974. – 166 с.
3. Цивільний кодекс України: Текст відповідає офіц. – К.: Школа, 2003. – 384 с.
4. Положение об открытиях, изобретениях и рационализаторских предложениях: утв. Постановлением Совета Министров СССР от 21 авг. 1973 г., № 584 // Бюлетень поточного законодавства. – К., 1973. – С. 15-18.
5. Ионас В.Я. О понятиях «изобретение» и «открытие» и экспертизе патентоспособности / В.Я. Ионас // Изобретательство в СССР. – 1957. – № 7. – С. 29-31.
6. Серебровский В.И. Правовая охрана научных открытий в СССР / В.И. Серебровский. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1970. – 72 с.
7. Голубев Е. Кожные рецепторы, фоторезонансная плазма и другие [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.rasl.ru/e_editions/Nozdrachev_ykaz.pdf – Название с титул. экрана.
8. Коноваленко В. Интеллектуальная собственность по-украински [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zn.ua/1000/1050/60541/> – Заглавие с титул. экрана.